

UNIVERSITETI I EVROPËS JUGLINDORE
УНИВЕРЗИТЕТ НА ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА
SOUTH EAST EUROPEAN UNIVERSITY

FAKULTETI I BIZNESIT DHE EKONOMISË

STUDIME PASDIPLOMIKE-CIKLI I DYTË

PUNIM MAGJISTRATURE

“EFEKTI I COVID-19 NË PERFORMANCËN E FIRMAVE TË MINORITETEVE ETNIKE”

KANDIDAT:

Argëtim Demiri

MENTOR:

Assoc. Prof. Hyrije Abazi-Alili

TETOVË, 2021

Deklarim

Unë, Argëtim Demiri, deklaroj me përgjegjësi dhe profesionalizëm se ky punim është realizuar nga unë personalisht, duke qenë e kujdesshme në të përmbajturit e rregullave të etikës dhe profesionalizmit në secilën pjesë të këtij punimi.

Jam në dijeni të plotë që plagjiatura apo prezantimi i pjesës së punës së të tjerëve në cilëndo formë qoftë parafrazim, citim i plotë, formë grafike që konkretisht përmbajnë mendimet e autorëve të tjerë e që nuk është e vendosur në citat, është e dënueshme me Ligjin për Mbrojtjen e të Drejtave të Autorit të Republikës së Maqedonisë së Veriut.

Prandaj, jam përpjekur në shmangien e plotë të plagjiaturës dhe kopjimit pa leje të autorëve, kështu duke e cituar gjithë literaturën e shfrytëzuar në referencat e prezantuara në fund të këtij punimi.

Mirënjohje

Ju jam shumë mirënjohës familjarëve për kontributin, lodhjen, mbështetjen dhe këshillat e dhëna gjatë gjithë këtij rrugëtimi tim.

Gjithashtu dëshiroj të shpreh falënderimet e mia mentores time Prof. Asoc. Dr Hyrije Abazi-Alili për bashkëpunimin profesional dhe shumë korrekt gjatë gjithë kohës. Ju faleminderit për ndihmën, këshillat, përkushtimin, motivimin tuaj, sinqerisht jam me fat dhe i privilegjuar që kisha mundësinë të bashkëpunoj me një mentore si ju.

Mirënjohje shpreh edhe ndaj Prof. Dr Veland Ramadani dhe Doc. Dr Remzije Iljazi për përkushtimin që treguan si profesorë dhe gatishmërinë për të qenë gjithmonë të hapur dhe të afërt me studentët.

Me theks të veçantë falënderoj të gjithë pronarët e kompanive të intervistuar, pa ndihmën e të cilëve nuk do të ishte realizuar me sukses dhe në kohë ky punim.

Abstrakt

Qëllimi i këtij studimi është të hulumtojë efektin e COVID-19 në performancën e firmave të minoriteteve etnike (FME). Ky qëllim do të sigurojë njohuri konkrete për aksionarët, investitorët dhe kreditorët në lidhje me ndikimin e COVID-19 në performancën e firmave të minoriteteve etnike. Nëpërmjet këtij hulumtimi do të përpiqemi gjithashtu të japim edhe rekomandime të cilat do të duhet të merren parasysh nga kompanitë nën studim për të përmirësuar perspektivat e mbijetesës dhe rritjes së tyre.

Për këtë punim janë dizajnuar pyetje kërkimore si në vijim: (i) Cilat janë sfidat dhe pengesat organizative me të cilat përballen FME-të si rezultat i pandemisë COVID19; (ii) Cili është ndërgjegjësimi dhe qasja ndaj skemave dhe mbështetjes qeveritare dhe institucionale për COVID-19 të përshtatura për FME-të; (iii) Si të perceptojnë firmat perspektivat e mbijetesës dhe rritjes së FME-ve nën ndikimin e pandemisë COVID-19; (iv) Cilat janë përgjigjet e politikave krahasuese dhe të kundërta për performancën e COVID-19 dhe FME në mbarë botën; (v) Cilat janë inovacionet organizative dhe përshtatshmëria e FME-ve nën ndikimin e pandemisë COVID-19; (vi) Cila është mirëqenia e pronarëve të bizneseve dhe punëtorëve në FME nën ndikimin e pandemisë COVID-19; (vii) Cila është natyra e punës dhe ekuilibri familjar për grupet e minoriteteve etnike gjatë pandemisë COVID-19.

Nga rezultatet e hulumtimit kuptuam që pandemia preku të gjitha veprimtaritë e bizneseve familjare, cilat më shumë e cilat më pak por që të gjitha kishte lënë pasoja negative duke u përballur me stres dhe panik të rastësishëm sepse ishte një krizë spontane duke i zënë të pa përgaditur bizneset në aspektin e planit menaxhues.

Nga e gjithë kjo analizë arritëm në konkludim që krizat janë të natyrshme në rrugëtimin e bizneseve, por e rëndësishme është që të jemi të vetdijshëm për ekzistencën e sfidave dhe të përpiqemi që të përballemi me to për një menaxhim dhe kontroll sa më efektiv dhe efikas pa pësuar dëme të mëdha.

Qeveria e RMV me pakot e subvencioneve të ofruara bizneseve për tejkalimin e vështirësive, rezulton të ketë ndihmuar disa nga ndërmarrjet e intervistuar. Edhe pse mostra e vogël, andaj edhe koeficienti i vogël, përsëri ekziston një koeficient negativ i ndihmave financiare të marra nga firmat e minoriteteve etnike.

Fjalët kyqe: firmave të minoriteteve etnike, Covid 19, mbështetja financiare

Abstract

The purpose of this study is to investigate the effect of COVID-19 on the performance of ethnic minority (FME) firms. This goal will provide concrete knowledge to shareholders, investors and creditors about the impact of COVID-19 on the performance of ethnic minority firms. Through this research we will also try to provide recommendations which will need to be considered by the companies under study to improve their survival and growth prospects.

The following research questions have been designed for this paper: (i) What are the organizational challenges and barriers that FMEs face as a result of the COVID19 pandemic; (ii) What is the awareness and approach to governmental and institutional COVID-19 schemes and support tailored to FMEs; (iii) How companies perceive the prospects of survival and growth of FMEs under the influence of the COVID-19 pandemic; (iv) What are the comparative and contrasting policy responses to the performance of COVID-19 and FME worldwide; (v) What are the organizational innovations and adaptability of FMEs under the influence of the COVID-19 pandemic; (vi) What is the welfare of business owners and employees in the ESF under the impact of the COVID-19 pandemic; (vii) What is the nature of work and family balance for ethnic minority groups during the COVID-19 pandemic.

From the results of the research we understood that the pandemic affected all the activities of family businesses, which more and which less but that in all had left negative consequences facing stress and occasional panic because it was a spontaneous crisis catching them without prepare businesses in terms of management plan.

From all this analysis we came to the conclusion that crises are natural in the course of businesses, but it is important to be aware of the existence of challenges and try to face them for a more effective and efficient management and control, without suffering major damages.

The RNM government with the subsidy packages offered to businesses to overcome the difficulties, turns out to have helped some of the interviewed enterprises. Although the sample is small, hence the coefficient is small, there is still a negative coefficient of financial assistance received from ethnic minority firms.

Keywords: ethnic minority firms, Covid 19, financial support.

Апстракт

Целта на оваа студија е да го истражи ефектот на КОВИД-19 врз перформансите на фирмите од етничките малцинства (FME). Оваа цел ќе обезбеди конкретно знаење на акционерите, инвеститорите и доверителите за влијанието на КОВИД-19 врз работата на фирмите од етничките малцинства. Преку ова истражување, ние исто така ќе се обидеме да обезбедиме препораки кои ќе треба да ги земат предвид компаниите што се испитуваат за да ги подберат нивните перспективи за опстанок и раст.

Следниве истражувачки прашања се дизајнирани за овој труд: (i) Кои се организациските предизвици и бариери со кои се соочуваат FME како резултат на пандемијата КОВИД-19; (ii) Каква е свесноста и пристапот кон владините и институционалните шеми и поддршката за КОВИД-19 прилагодени на FME; (iii) Како фирмите ги перцепираат изгледите за опстанок и раст на FME под влијание на пандемијата КОВИД-19; (iv) Кои се компаративните и спротивставените одговори на политиката на перформансите на КОВИД-19 и FME ширум светот; (v) Кои се организациските иновации и приспособливоста на FME под влијание на пандемијата COVID-19; (vi) Каква е благосостојбата на сопствениците на бизниси и вработените во ЕСФ под влијание на пандемијата КОВИД-19; (vii) Каква е природата на работата и семејната рамнотежа за етничките малцински групи за време на пандемијата КОВИД-19.

Од резултатите од истражувањето разбравме дека пандемијата ги зафати сите активности на семејните бизниси, кои повеќе а кои помалку, но дека во целина оставија негативни последици соочувајќи се со стресот и повремениот паника бидејќи тоа беше спонтаната криза која ги зафати неподготвени бизнисите во смисла на планот за управување.

Од целата оваа анализа дојдовме до заклучок дека кризите се природни во текот на бизнисот, но важно е да се биде свесен за постоењето на предизвици и да се обидеме да се соочиме со нив за поефективно и поефикасно управување и контрола без претрпување на поголеми штети.

Владата на РСМ со субвенционите пакети понудени на бизнисите за надминување на тешкотиите, излезе дека помогнала на некои од интервјуираните претпријатија. Иако примерокот е мал, па оттука и коефициентот е мал, сепак постои негативен коефициент на финансиска помош добиена од фирмите на етничките малцинства.

Клучни зборови: фирми од етничките малцинства, Ковид 19, финансиска поддршка.

Table of Contents

Abstrakt.....	4
Abstract.....	6
Апстракт	8
1 Hyrje.....	11
1.1 Hyrje.....	11
1.2 Qëllimet e hulumtimit.....	12
1.3 Hipotezat.....	14
1.4 Metodologjia e Kërkimit	14
1.5 Rëndësia e tezës.....	15
1.6 Struktura e tezës	16
2 SHQYRTIMI I ASPEKTIT TEORIK DHE LITERATURËS	19
2.1 Hyrje.....	19
2.2 Ndikimi i COVID-19 në ekonomi.....	21
2.3 Ndikimi i Covid-19 ne RMV dhe regjion	23
3 Metodologjia e hulumtimit.....	29
3.1 Dizajnimi i mostrës.....	29
3.2 Mbledhja e të dhënave	31
3.3 Analiza e të dhënave.....	32
4 Rezultatet kërkimore	36
4.1.1 Kompania 1	36
4.1.2 Kompania 2	37
4.1.3 Kompania 3	37
4.1.4 Kompania 4	38
4.1.5 Kompania 5	38
4.1.6 Kompania 6	38
4.1.7 Kompania 7	39
4.1.8 Kompania 8	39
4.2 Analizë empirike.....	41
5 Konkluzione.....	43

Shtojca I.....	53
The questionnaire.....	53

1 Hyrje

1.1 Hyrje

Pandemia globale (COVID-19) ka goditur rëndë Mbretërinë e Bashkuar (MB), Bashkimin Evropian (BE) dhe ekonomitë e tjera globale. SHBA, së bashku me disa vende evropiane - p.sh. Belgjika, Franca, Italia, Holanda dhe Spanja - janë ndër vendet më të goditura në mbarë botën me një numër të lartë vdekjesh për kokë banori. Pasojat ekonomike të kësaj pandemie vlerësohen të jenë të rënda për ekonominë globale. Rënia e Prodhimit të Brendshëm Bruto (PBB) global parashikohet të jetë mbi 6 për qind nga Fondi Monetar Ndërkombëtar (FMN), me rënie për vendet e BE-së që vlerësohet nga 6 deri në 10 për qind. Megjithatë, izolimi, si një masë e nevojshme për të kontrolluar dhe kufizuar përhapjen e virusit, mund të çojë në një rënie më të mprehtë të PBB-së në intervalin midis 15-35 përqind sipas një raporti të Organizatës për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik (OBZHE)(OECD, 2020a).

Fondi Monetar Ndërkombëtar (FMN) vlerëson një rënie prej 7 për qind të PBB-së së Mbretërisë së Bashkuar, ndërsa OECD sugjeron një rënie të mundshme prej më shumë se dyfishi të shifrës së FMN-së për shkak të masave të izolimit. Për më tepër, Anketa e Ndikimit në Biznes të Coronavirus (BICS) sugjeron që 24 përqind e firmave janë mbyllur përkohësisht ose kanë ndërprerë tregtimin që nga izolimi, dhe ato të mbetura që vazhdojnë të tregtojnë priren të kenë performancë të ulët (OFNS, 2020). Për të luftuar një shkrirje të mundshme ekonomike dhe rritje

të papunësisë (me implikime të rëndësishme sociale dhe shëndetësore së bashku me ato ekonomike), Mbretëria e Bashkuar është përgjigjur duke miratuar instrumente të ndryshme në lidhje me mbështetjen e punësimit (p.sh. skemat e mbajtjes së vendeve të punës), financimin e borxhit (p.sh. grante, subvencione, garanci kredie, huadhënie) dhe lehtësim tatimor për bizneset e vogla (OECD, 2020b). Qasje të ngjashme janë adoptuar edhe nga vende të tjera të OECD-së, ku disa prej tyre kanë adoptuar vetëm ndryshime më strukturore, si tregje të reja, dixhitalizimi dhe inovacioni.

Në këtë kapitull hyrës vazhdojmë me qëllimet e hulumtimit, hipotezat, metodologjinë kërkimore, rëndësinë e studimit dhe strukturën e punimit në përgjithësi.

1.2 Qëllimet e hulumtimit

Qëllimi i këtij studimi është të hulumtojë efektin e COVID-19 në performancën e firmave të minoriteteve etnike. Objektivi i këtij studimi do të jetë vlerësimi i efektit të COVID-19 në performancën e firmave të minoriteteve etnike. Nëpërmjet këtij hulumtimi do të përpiqemi gjithashtu të japim rekomandime që duhen marrë parasysh nga kompanitë nën studim për të përmirësuar perspektivat e mbijetesës dhe rritjes së tyre.

Shtatë pyetjet kërkimore të këtij studimi mund të radhiten si në vijim:

- (i) Cilat janë sfidat dhe pengesat organizative me të cilat përballen FME-të si rezultat i pandemisë COVID19;
- (ii) Cili është ndërgjegjësimi dhe qasja ndaj skemave dhe mbështetjes qeveritare dhe institucionale për COVID-19 të përshtatura për FME-të;
- (iii) Si të perceptojnë firmat perspektivat e mbijetesës dhe rritjes së FME-ve nën ndikimin e pandemisë COVID-19;

- (iv) Cilat janë përgjigjet e politikave krahasuese dhe të kundërta për performancën e COVID-19 dhe FME në mbarë botën;
- (v) Cilat janë inovacionet organizative dhe përshtatshmëria e FME-ve nën ndikimin e pandemisë COVID-19;
- (vi) Cila është mirëqenia e pronarëve të bizneseve dhe punëtorëve në FME nën ndikimin e pandemisë COVID-19;
- (vii) Cila është natyra e punës dhe ekuilibri familjar për grupet e minoriteteve etnike gjatë pandemisë COVID-19.

1.3 Hipotezat

Meqenëse qëllimi i hulumtimit është të verifikojë nëse performanca ndikohet nga COVID-19, hipoteza jonë e parë do të vlerësojë së pari këtë çështje. Do të supozohej se COVID-19 me siguri ndikoi në performancën e firmave të minoriteteve etnike; megjithatë, mund të mos jetë gjithmonë kështu, sepse fillimisht duhet të verifikojmë nëse kompanitë nën studimin tonë i kontrollojnë këto efekte mjaftueshëm për të ndikuar në performancën e tyre, apo mund të ketë faktorë të tjerë që përmirësojnë pozicionin e tyre në treg.

H1: Ka efekt negativ të COVID-19 në performancën e firmave të minoriteteve etnike

Një faktor tjetër që vlen të merret parasysh kur matet efekti i COVID-19 në performancën e firmave të minoriteteve etnike janë demografia e firmës. Ne supozojmë se firmat më të mëdha do të performonin më mirë gjatë dhe pas COVID-19. Prandaj, ne do të hulumtojmë për këtë hipotezë për të parë nëse ka një lidhje midis madhësisë së firmës dhe inovacionit.

H2: Demografia e firmës konsiderohet si faktorë ndikues gjatë COVID-19.

1.4 Metodologjia e Kërkimit

Për të shqyrtuar marrëdhënien midis COVID-19 dhe performancës së firmave të minoriteteve etnike, unë do të zgjedh një mostër prej 10-15 kompanish për këtë projekt kërkimor. Të dhënat cilësore do të mblidhen përmes burimeve parësore të informacionit, përkatësisht pyetësorëve

hulumtues dhe intervistave. Pyetëtorët dhe intervistat do të kenë pyetje të strukturuar dhe gjysmë të strukturuar, me disa pyetje të strukturuar së bashku me ato të hapura. Të dhënat cilësore dhe sasiore do të merren për shkak të natyrës së studimit.

Për më tepër, hulumtimi shpjegues do të përdoret pasi qëllimi i studimit është njohja dhe kuptimi i marrëdhënies midis COVID-19 dhe performancës së firmës, pra bëhet fjalë për lidhje ndërmjet variablave të pavarur dhe të varur.

Nga ana tjetër, analiza e të dhënave do të kryhet duke përdorur STATA 16. Do të aplikohen teknikat e regresionit OLS. Gjithashtu, koeficientët dhe raportet e tjera që do të nevojiten për qëllime kërkimore do të analizohen dhe prezantohen më në detaje gjatë punës me projektin.

1.5 Rëndësia e tezës

Padyshim, se çdo studim i realizuar në një periudhë krize ekonomike, që analizon direkt impaktin ekonomik që ajo ka, është i një rëndësie të veçantë. Posaçërisht kur bëhet fjalë për studime të tipit krahasimor, siç është rasti i analizës së diferencave në bazë të përkatësisë etnike. Në hyrje të këtij kapitulli elaboruam disa faktorë që kanë e risin relevancën e këtij punimi.

Në Mbretërinë e Bashkuar, për shembull, qeveria ka shpallur një Skemë Kredie për Ndërprerjet e Biznesit nga Coronavirusi (CBILS) për të mbështetur firmat e vogla dhe të mesme (SME) dhe Skemën e Mbështetjes së të Ardhurave nga Vetëpunësimi (SEISS) për të mbështetur individët e vetëpunësuar. Për t'u kualifikuar për CBILS, firmat duhet të kenë një qarkullim vjetor prej më pak se 45 milion £ dhe duhet të 'vetë-konfirmojnë' se biznesi është ndikuar negativisht nga

pandemia e fundit. Nga 12 prilli 2020, megjithatë, vetëm 1.4 për qind e firmave që aplikuan për skemën kanë qenë të suksesshme në sigurimin e një kredie. Për më tepër, për t'u kualifikuar për SEISS individët e vetëpunësuar ose anëtarët e një partneriteti duhet të kenë paraqitur një deklaratë tatimore për vitin tatimor 18/19. Provat e fundit sugjerojnë se "gati 1 në 5 prej të vete punësuarve janë të përjashtuar" nga SEISS i propozuar nga qeveria (Rouse et al., 2020). Kjo mund të çojë në një kërcënim thelbësor për performancën e NVM-ve për sa i përket jetëgjatësisë dhe potencialit të rritjes. Disa gjetje paraprake që do të mundësonin një kuptim të madhësisë së mundshme të mbijetesës së firmave mund të nxirren nga studimi i fundit nga Prashar et al. (2020), që tregon një rritje prej 70% të numrit të shpërbërjeve të kompanive në mars të këtij viti krahasuar me të njëjtin muaj të vitit të kaluar.

1.6 Struktura e tezës

Ky punim është i organizuar në gjashtë kapituj, të gjithë këto të pasuar edhe me nënkapituj. Punimi i magjistraturës në përputhje me qasjen e përgjithshme metodologjike, është strukturuar në këtë radhitje: Abstrakt, gjashtë kapituj dhe bibliografia. Figura 1 tregon këtë structure:

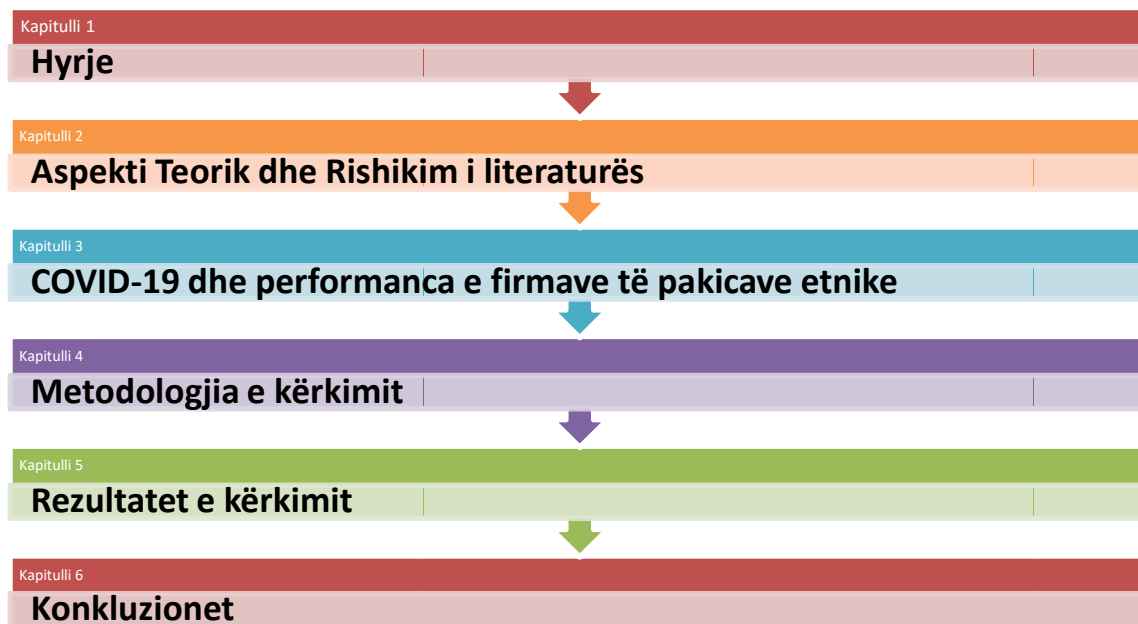

Figura 1 – Struktura e tezës

Kapitulli i parë: - HYRJA: Hyrja paraqet një përmbledhje të shkurtër të natyrës së tezës, ku përfshihen, qëllimet, metodat, pyetjet e hulumtimit, struktura dhe rëndësia e studimit.

Kapitulli i dytë:- SHQYRTIMI I ASPEKTIT TEORIK DHE LITERATURËS:

I cili përfshinë një histori të shkurtër rreth zhvillimit të krizës financiare si pasojë e ndikimit të pandemisë COVID-19. Gjithashtu bëhet shqyrtimi i literaturës në mes ndërlidhjes së perkatësisë etnike dhe ndikimit të COVID-19 në performancën e firmave. Në fund të këtij kapitulli jepet edhe një pasqyrim i situatës reale në RMV.

Kapitulli i tretë: - COVID-19 dhe performanca e firmave të pakicave etnike:

Ky kapitull përfshin evidencën mbi ekzistencën e diferencave në performacë në bazë të përkatësisë etnike. Kryesisht ka një përmbledhje të strategjive të kompanive edhe ballafaqimit të tyre me krizën.

Kapitulli i katërt: - METODOLOGJIA E KËRKIMIT: në këtë kapitull të përshkruhen metoda të përdorura gjatë kryerjes së këtij punimi, mbledhjen e të dhënave me anë të anketimit në lidhje me diferencimin që vjen në bazë të përkatësisë etnike, inovacioni, etj. Analizën e të dhënave si dhe modelin statistikor të përdorur për gjenerimin e rezultateve.

Kapitulli i pestë: - REZULTATET E KËRKIMIT *ku kemi paraqitur* analizën përshkruese të të dhënave, analizën inferenciale, përkatësia gjinore dhe vlerësimet e menaxherëve, mosha, niveli i arsimit dhe vlerësimet e ndikimit të krizës, përvoja në punë (eksperienca), etj.

Kapitulli i gjashtë:- KONKLuzionet: paraqet kapitullin e fundit ku jepet një përmbledhje e tezës në lidhje me konkludimet, rekomandimet dhe sugjerimet e mundshme.

Pjesa e fundit: - BIBLIOGRAFIA: paraqet informata mbi literaturën dhe referencat e përdorura me rastin e kryerjes së këtij hulumtimi.

2 SHQYRTIMI I ASPEKTIT TEORIK DHE LITERATURËS

2.1 Hyrje

Pandemia e COVID-19 çoi në një krizë të madhe papunësie, recesion të thellë dhe lehtësim gjithëpërfshirës federal. Pavarësisht nga të gjitha, ne zbulojmë se efektet e pandemisë nuk janë përkthyer kryesisht në delikuenca ose mospagime në mënyrë dramatike midis bizneseve të vogla - të paktën jo ende. Por si duken këto tendenca për pronarët e minoriteteve etnike? Me pak fjalë, hulumtimi jonë tenton që të zbulojë nëse ekziston ndonjë dallim, por na mungon evidencë dhe të dhëna.

Shumë kohë përpara pandemisë, SHBA kishte pabarazi shumë të pabarabarta në pronësinë e biznesit sipas përkatësisë etnike. Provat janë të përziera nëse pandemia zgjeroi pabarazitë e minoriteteve etnike midis pronarëve të bizneseve. Ashtu si studimet e tjera, edhe rezultatet e ndikimit të COVID-19 pandemisë janë të përziera:

Të dhënat e Dun & Bradstreet tregojnë se ndryshimet në përqindjen e bizneseve me pagesa të vonuara ose borxhe nuk ishin të ndryshme sipas racës ose përkatësisë etnike. Çdo grup racor dhe etnik u rrit me 1 pikë përqindjeje. Megjithatë, duhet potencuar se kishte nivele të ndryshme të pagesave të vonuara sipas racave para dhe pas pandemisë.

Të dhënat e Bordit të Rezervës Federale tregojnë ulje të të ardhurave për të gjitha grupet racore dhe etnike të pronarëve të bizneseve. Megjithatë, autorët nuk gjejnë dallime statistikisht domethënëse në ndryshimet e të ardhurave sipas racës dhe përkatësisë etnike të pronarëve të

bizneseve. Të dhënat e Bordit të Rezervës Federale tregojnë se një pjesë më e madhe e firmave në pronësi aziatike kishin reduktuar punonjës sesa firmat me pronësi të bardhë. Megjithatë, nuk kishte dallime statistikore midis grupeve të tjera racore dhe etnike.

Së fundi, të dhënat e Bordit të Rezervës Federale sërish nuk tregojnë ndryshim statistikor në ndryshimin e përqindjes së firmave që përjetojnë sfida financiare. Mirëpo duhet pasur parasysh se këto burime të të dhënave kanë edhe kufizimet e tyre.

Kjo tregon se efektet e COVID-19 në bizneset e vogla sipas përkatësisë etnike nuk janë të qarta. Studimet e realizuara deri tani kanë gjetje të paqëndrueshme. Ajo që është e ditur se pabarazitë e mëdha në pronësinë e biznesit sipas përkatësisë etnike i paraprijnë pandemisë COVID-19, na bën të pyetemi nëse janë ende të dukshme dhe të konsiderueshme sot, gati 2 vite pas pandemisë.

Të dhënat për bizneset e vogla në mbarë botën janë të pamjaftueshme. Kuptimi ynë kolektiv mbështetet në sondazhe jopërfaqësuese ose të orientuara nga konsumatori ose në të dhëna specifike për klientin. Disa studime përfshijnë mostra të vogla të pronarëve të bizneseve të minoriteteve etnike, duke e bërë të vështirë përgjithësimin e gjetjeve rreth atyre grupeve.

Pavarësisht nëse COVID-19 përkeqësoi pabarazitë etnike në pronësinë dhe shëndetin e bizneseve të vogla, politike bërësit kanë opsione dhe mjete për t'i trajtuar ato. Ata mund të zgjerojnë mbështetjen për organizatat e shërbimit të biznesit për të ofruar grante të stilit të familjes dhe miqve që kombinohen me kapitalin e huasë. Ata gjithashtu mund të përdorin fonde të konsiderueshme të disponueshme për të kundërshtuar investimet e pakta historike në sipërmarrësit e minoriteteve etnike. Mbështetja më e mirë e politikave mund të ndihmojë në kapërcimin e pabarazive në pronësinë e biznesit të vogël në SHBA dhe njohuri më të mira të të dhënave mund të na ndihmojnë të masim progresin.

Në këtë kapitull do të vendosim disa teori dhe rishikime të literaturës të cilat janë të lidhura direkt me ndikimin e Covid-19 në performancën e bizneseve të minoriteteve etnike. Më konkretisht, pjesa 2.2 do të elaboroj efektin e pandemisë në ekonomi, ndërsa 2.3 do të elaboroj situatën aktuale në RMV.

2.2 Ndikimi i COVID-19 në ekonomi

Kriza KOVID-19 u identifikua për herë të parë në Wuhan, Kinë, në dhjetor 2019, ndërsa në tre muajt e parë të 2020 u përhap në më shumë se 200 vende në mbarë botën. Ndryshe nga fatkeqësitë e tjera, KOVID-19 konsiderohet një krizë unike (globale), e cila rezulton në një recesion ekonomik global dhe pabarazi sociale në rritje. Ndërkohë, FMN (2020) parashikoi se pandemia KOVID-19 do të bënte që ekonomia të tkurret me 3% në vitin 2020, në vendet më të zhvilluara me 6.1%, ndërsa rritja ekonomike në tregtinë në zhvillim do të bjerë me 1%.

Tregtia botërore gjithashtu parashikohet të bjerë midis 13% dhe 32% në 2020 pasi pandemia prish aktivitetet dhe rrjedhën normale ekonomike në mbarë botën (OBSH, 2020). Për sa i përket inflacionit, norma globale e inflacionit parashikohet të arrijë në 3% në vitin 2020, në 0.5% në vendet më të zhvilluara, ndërsa në ekonomitë në zhvillim në 4.6%. UNCTAD (2020) parashikon që fluksi i investimeve të jashtme direkte globale do të bjerë ndjeshëm në 40% gjatë viteve 2020-2021, duke arritur nivelin më të ulët në dy dekada.

Për të reduktuar përhapjen e kësaj pandemie u morën masa që të gjitha vendet në botë të hynin në izolim, p.sh. u kufizuan udhëtimet, ndalimi i të gjithë vizitorëve të huaj, kufizimet e udhëtimit nga vendet ku kishte raste të regjistruara pozitive me COVID-19, si dhe anulimi i të gjitha fluturimeve tregtare ndërkombëtare (Bloomberg, 2020). UNWTO (2020a) vërtetoi se 93% e destinacioneve në Evropë i kanë mbyllur plotësisht kufijtë e tyre për turizmin ndërkombëtar. Në

Amerikë, kjo përqindje arriti në 82%, në Azi 77%, në Lindjen e Mesme deri në 70% dhe në Afrikë deri në 60%.

Kufizimet e vendosura për të parandaluar përhapjen e pandemisë kanë çuar në një rënie të aktivitetit të përgjithshëm ekonomik dhe ndryshime dramatike strukturore në ekonomi. Gjithashtu, kjo pandemi ndikoi në të njëjtën kohë ofertën dhe kërkesën agregate, në mënyrë që industrinë si transporti, hoteleria, gastronomia dhe tregtia me pakicë vazhdojnë të vuajnë nga efektet e kësaj pandemie.

Zgjerimi i COVID-19 shkaktoi falimentimin e shumë markave të njohura në shumë industri pasi konsumatorët qëndruan në shtëpi dhe ekonomitë mbetën të mbyllura (Tucker, 2020). Sipas (Yang et al., 2020), COVID-19 konsiderohet të jetë shpërthimi i tretë më i rëndë në 20 vitet e fundit. Ndikimi i pandemisë ka rezultuar në një rënie të ekonomisë reale, me një ndikim negativ në turizëm dhe industrinë e transportit, duke gjeneruar mungesa ushqimore lokale (Albulescu, 2020).

Për më tepër, autorë të ndryshëm kanë vlerësuar ndikimin e COVID-19 në tregjet amerikane. Për shembull, Ramelli & Wagner (2020) analizuan efektet e COVID-19 në firmat amerikane, ndërsa Takahashi & Kazuo (2020) kryen një tjetër analizë të bazuar në firma me firmat japoneze. Baldwin & Tomiura (2020) gjithashtu analizuan efektin tregtar të pandemisë në vendet më të prekura (Kinë, Kore, Itali, Japoni, SHBA dhe Gjermani), ndërsa McKibbin & Fernando (2020) analizuan efektet e COVID-19 në makroekonominë, treguesit dhe tregjet financiare duke përdorur modelin CGE (Computerable general equilibrium) për 20 vende, përfshirë Turqinë. Ata gjetën një ndikim të rëndësishëm në afat të shkurtër nën shtatë skenarë të ndryshëm.

2.3 Ndikimi i Covid-19 ne RMV dhe regjion

Kriza COVID-19 dobësoi parashikimet ekonomike për ekonominë globale, e me këtë edhe për ekonominë e BE-së, si dhe parashikimet për rajonin e Ballkanit Perëndimor, pjesë e të cilit është edhe Maqedonia. Ndërsa dëmi i kapitalit njerëzor mbetet një mister për të ardhmen, dëmi ekonomik është tashmë i pranishëm në të gjitha ekonominë në botë, përfshirë Ballkanin Perëndimor.

Republika e Maqedonisë së Veriut miratoi gjithashtu masa urgjente për tejkalimin e krizës dhe parandalimin e punëtorëve që të largoheshin nga puna përmes gjithsej pesë pakove të lëshuara nga qeveria vetëm për të stimuluar konsumin dhe për të ringjallur ekonominë (pako që në thelb kishin një komponent social). Për të vlerësuar ndikimin e paketave qeveritare në stimulimin e konsumit dhe rrjedhimisht dallimet që ato mund të kenë pasur në bazë të minoriteteve etnike, ky studim merr përsipër të bëjë analizën e firmave të minoriteteve të vogla.

Shqipëria e goditur nga një tërmet i fortë vetëm një vit më parë po përballet për herë të dytë me një krizë ekonomike. COVID - 19, çoi në mbylljen e sektorëve kyç të ekonomisë. Gjatë tremujorit të parë të vitit 2020, PBB-ja ishte 2.5%, investimet u ulën në 16.7%, konsumi shënoi rritje minimale prej 1.1%, papunësia u rrit me 0.4%, duke arritur në 11.9%. Inflacioni ishte nën objektivin, mesatarisht 1.8% në gjysmën e parë të 2020, ose 0.3% më i lartë krahasuar me gjysmën e parë të 2019. Duke supozuar se pandemia ulet deri në fund të vitit 2020, GDP parashikohet të kthehet në 5% rritje në 2021 si rezultat i rimëkëmbjes eksportet, konsumi dhe investimet.

Tabela e mëposhtme tregon treguesit makroekonomikë (përbërësit e PBB-së) dhe parashikimet e tyre (rritja reale e PBB-së, konsumi, investimet, eksportet, importet, eksportet neto, të ardhurat publike, shpenzimet publike, borxhi publik dhe bilanci tregtar), në vendet e Ballkanit Perëndimorë, (Shqipëri , Mali i Zi, Bosnja dhe Hercegovina, Kosova dhe Serbia), për periudhën 2019-2021.

Tabela 1 Treguesit makroekonomikë në Ballkanin Perëndimor

Vende	Shqipëria			Mali i zi			Bosnja dhe Hercegovina			Kosova			Sërbia		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
PBB (%)	2.2	-8.4	5	4.1	-12.4	6.9	2.6	-3.2	3	4.2	-8.8	3.7	4.2	-3	2.9
Konsumi	2.6	-5.2	2.8	2.9	-9.7	5.8	-	-2.3	3.2	2.3	-2.6	2.4	2.7	-1.6	2.2
Investimet	-1.1	0.2	1.2	0.8	-9.3	3.2	-	-4.7	0.5	1.7	-4.6	1.3	3	-1.4	0.9
Eksportet	2	-12.6	6.6	2.7	-23.1	17.7	-	-2.7	0.3	2.5	-8.3	3.5	4.6	-5.7	4.1
Importet	1.3	-9.3	5.6	-2.3	-29.8	19.9	-	-6.5	1	2.5	-6.8	3.4	6	-5.8	4.3
Eksportet neto	0.7	-3.4	1	0.4	6.7	-2.2	-	3.8	-0.7	0.2	-1.5	0.1	-1.5	0.1	-0.3
Inflacioni	1.4	2	2.5	0.4	-0.2	1.5	0.6	0.7	0.5	2.7	0.5	0.6	1.9	2	2.2
Të ardhurat publike	27.4	26.6	27	43.3	41.3	42.9	43.3	42.3	43.6	26.7	25.1	25.4	42.1	39.4	42.8
Shpenzimet publike	29.3	35.1	32.6	46.2	53	48	41.5	46.6	44	29.5	34.5	32.1	42.3	47	44.9
Borxhi Publik	63.5	76.2	74.2	76.5	92.9	94.2	33.1	38	38.2	17	22.6	27.9	49.7	55.3	54.8
Bilanci tregtar	-13.8	-19.4	-17.5	-21.1	-22.7	-19.7	-15.2	-14.2	-14.6	-26.9	-31.1	-28.9	-9.9	-8.8	-8

Nga të dhënat mund të konkludojmë se të gjitha vendet e Ballkanit Perëndimor gjatë vitit 2020 pësuan një rënie të komponentëve të PBB-së, duke shkaktuar një rënie të drejtpërdrejtë të Prodhimit të Brendshëm Bruto. Gjithashtu ka një rritje të borxhit publik si pasojë e rritjes së shpenzimeve qeveritare për tejkalimin e krizës COVID-19, si dhe rritjes së bilancit negativ tregtar si pasojë e masave emergjente, si bllokada ndërkufitare apo karantina. Parashikimet për vitin 2021-22 në të gjitha vendet e Ballkanit Perëndimor tregojnë një rritje të Prodhimit të Brendshëm Bruto, e cila do të jetë kryesisht rezultat i rritjes së konsumit, dërgesave të emigrantëve dhe nisjes së një mesazhi optimist për komunitetin e biznesit se situata do të përmirësohet.

Maqedonia e Veriut u përball edhe me një goditje të fortë nga kriza COVID-19, në të cilën degët e rritura vitet e fundit (turizëm, tregti dhe transport) u ulën me 12.3%. Gjithashtu, tregues të tjerë me rënie ishin taksat neto (15.3%), konsumi privat (5.6%), investimet bruto (11.3%), eksportet (18.8%), ndërsa shkalla e papunësisë u rrit në 16.7%.

Rënia e të ardhurave nga TVSH-ja dhe akciza me më shumë se 14% u amortizua disi nga kontributet sociale që u rritën si rezultat i subvencioneve shtetërore, ndërsa shpenzimet e qeverisë u rritën me 11% si rezultat i kostove të kujdesit shëndetësor dhe subvencioneve për mbajtjen e vendeve të punës. Borxhi publik është rritur. Sipas të dhënave të raportuara nga Ministria e Financave, gjatë vitit 2019 borxhi publik në përqindje ndaj PBB-së arriti në 49.4%. Megjithatë, si rezultat i masave emergjente, borxhi publik në tremujorin e parë të vitit 2020 arriti

në 50.7%, në tremujorin e dytë në 59.5%, duke e mbyllur vitin 2021 me një rritje në 60.7% të PBB-së.

Edhe në rastin e Maqedonisë së Veriut, ka implikime negative të KOVID-19, në treguesit makroekonomikë, përkatësisht në komponentët e PBB-së. Treguesit makroekonomikë për RMV janë paraqitur në tabelën e mëposhtme.

Tabela 2 Treguesit makroekonomikë në RMV

Year	Public Debt (%GDP)	Interest rates NBRM(%)	Real GDP GROWHT(%)	Inflation CPI(%)	Budget Balance (%GDP)	Gross Capital Formation (%GDP)	Current Account Balance (%GDP)
2002	43.2	12.22	1.1	1.80	-5.2	20.83	-9.5
2003	39.2	8.24	2.6	1.20	-1	17.93	-3.9
2004	37.6	7.72	4.7	-0.45	0	21.05	-7.9
2005	39.6	9.47	4.7	0.53	0.2	19.85	-2.4
2006	33.2	6.01	5.1	3.21	-0.5	21.41	-0.4
2007	25.8	5.06	6.5	2.25	0.6	23.71	-6.9
2008	23.0	6.47	5.5	8.33	-0.9	27.93	-12.7
2009	26.2	8.46	-0.4	-0.74	-2.6	25.74	-6.8
2010	27.2	5.7	3.4	1.51	-2.4	24.47	-2
2011	32.0	4	2.3	3.90	-2.5	26.91	-2.5
2012	38.3	3.9	-0.5	3.32	-3.8	28.93	-3.2
2013	40.3	3.32	2.9	2.79	-3.8	28.81	-1.6
2014	45.8	3.25	3.6	-0.28	-4.2	30.30	-0.5
2015	46.6	3.25	3.9	-0.30	-3.5	30.40	-2
2016	48.8	3.73	2.8	-0.24	-2.6	32.51	-2.9
2017	47.7	3.27	1.1	1.35	-2.7	32.27	-1

2018	48.4	2.92	2.9	1.46	-1.8	31.92	-0.1
2019	49.4	2.29	3.2	0.77	-2.1	34.11	-3.3
2020	59.9	1.64	-4.4	1.20	-8.1		-3.5

Burimi: NBRM

Bexheti et al. (2021) në bazë të indikatorëve kanë rezultuar me gjetje dhe rekomandime si në vijim: (i) institucionet (autoritetet) për krijimin e politikave ekonomike, sociale dhe shëndetësore do të duhet të monitorojnë vazhdimisht intensitetin dhe virulencën e Covid-19 në vend, pavarësisht nga tendencat dhe tendencat e vendeve të BE-së dhe të hartojnë në mënyrë të përhershme politikat përkatëse, duke marrë gjithmonë në konsideratë llogarisin bilancin e ekuacionit ekonomik dhe social nga njëra anë dhe të ekuacionit shëndetësor nga ana tjetër. (ii) Lidhur me rekomandimin e parë, fokusi në vaksinimin e popullsisë do të ndikojë ndjeshëm në shpejtësinë e rimëkëmbjes ekonomike të vendit në vitin 2021. Edhe projeksionet e fundit të FMN-së për rimëkëmbjen ekonomike dhe rritjen ekonomike globale rishikuan projeksionin e tetorit 2020, me rritje të rritjes ekonomike globale nga 5.3% në 5.6% si rezultat i intensitetit global të vaksinimit. (iii) Politikat ekonomike (paketat e shumta) të hartohen mbi bazën e provave, analizave shkencore dhe situatave specifike në vend, mundësisht sa më të pavarura nga presioni i përditshëm dhe konjunkturor i shoqatave ekonomike, të cilat i kushtojnë më shumë vëmendje bizneseve të mesme dhe të mëdha, sesa ndërmarrjet mikro dhe të vogla që zakonisht janë më të kapura nga masat. Posaçërisht të respektohet mosdiskrimini i ndonjë baze sië është racor, gjinor, etnik, etj. (iv) vëmendje e veçantë duhet t'i kushtohet kapaciteteve institucionale dhe qeverisjes së mirë në përgjithësi, veçanërisht shfrytëzimit sa më të mirë të potencialit

ekonomik, për të arritur rimëkëmbjen ekonomike pa neglizhuar komponentin shëndetësor në vend.

3 Metodologjia e hulumtimit

3.1 Dizajnimi i mostrës

Metoda e kërkimit më e përshtatshme për të analizuar u përzgjedh anketimi. Anketimi është projektuar që të paraqesë një fotografi të momentit, pa u përpjekur për të manipuluar variablat, pra është shumë i përshtatshëm për studime përshkruese, dhe që mund të përdoret për të eksploruar më tej në mbledhje të dhënash për testime hipotezash. Bazuar në karakteristikat e mësipërme kjo metodë më së miri realizon synimet e këtij punimi. Për më tepër, siç edhe theksuam në kapitujt paraprak, ekziston një mungesë e të dhënave të cilat do të kishin reflektuar diskrepancën etnike të pronësisë së bizneseve në rajon. Kjo është një arsye më tepër që ky studim të bazohet në anketim.

Gjithashtu midis metodave të ndryshme të anketimit u zgjedh metoda personale dhe ajo me e-mail. Një anketim quhet personale kur anketuesi kërkon të përballet me pyetje ballë për ballë me të anketuarin.

Më poshtë po listohen avantazhet dhe disavantazhet e metodës personale (Survey Design, 2006).

Avantazhet:

- Aftësia për të parë të anketuarin, atë se çfarë ndjen ai me të vërtetë;
- Aftësia për të gjetur popullatën e anketuar;
- Anketimet e shkurtra tolerohen me lehtë.

Disavantazhet:

- Anketuesit personal kushtojnë me shumë se metodat e tjera të mbledhjes së të dhënave. Kjo është e vërtetë kur anketuesit duhet të shkojnë deti te të anketuarit dhe koha e udhëtimit është një nga faktorët që ndikon më shumë në koston e anketuesit personal.
- Çdo metodë ka karakteristikat e veta. Kjo metodë krijon specifikimet për një zonë të përcaktuar gjeografike dhe kjo mund të ndikojë në njësitë që mund të jenë pjesë përbërëse e saj. Këto karakteristika mund të ndryshojnë nga target popullata të ndryshme dhe të krijojnë një kampionin jo përfaqësues.

Nje anketim quhet me email kur anketuesi kerkon te perballet me pyetje me ane te dergimit te pyetesorit nepermjet e-mailit. Me poshte po listohen avantazhet dhe disavantazhet e metodes me e-mail (Survey Design, 2006).

Avantazhet:

- Anketimi nëpërmjet e-mail janë më pak të kushtueshme.
- Këto anketa mundet të realizohen në të gjithë popullatën mjafton të kemi emrat dhe adresat e e-mail, por jo numrat e telefonit.

Pyetësi mund të përfshijë figura apo gjera të tjera të cilat nuk mund të dërgohen nëpërmjet telefonit. I intervistuari nëpërmjet e-mail mund të përgjigjet në kohën e lire ndryshe nga format e tjera kur anketuesi mund ta gjejë në një kohë të papërshtatshme.

Disavantazhet:

- Koha! Anketat nëpërmjet telefonit, e-mail kërkojnë me shumë kohe. Ju duhet të prisni shumë jave për të pritur përgjigjen e pyetësorëve.
- Në popullatat të cilat kanë një nivel të ulët arsimor, shkalla e përgjigjeve nëpërmjet e-mail zakonisht mund të jetë e ulët. Edhe në popullatat me edukim të mire, shkalla e

përgjigjes shkon nga 30-90%. Nuk ka një rregull të përgjigjeve në bazë të niveleve arsimore apo interesave në një fushë.

3.2 Mbledhja e të dhënave

Procesi i anketimit u krye gjatë vitit 2021 dhe iu drejtua 8 ndërmarrjeve në Pollog. Grupi i synuar i të anketuarve ishin drejtues departamentesh dhe degësh, të cilët kanë informacione rreth ndërmarrjeve.

Pyetësi përmban disa pyetje të mbyllura e disa pyetje të hapura. Për pyetjet e mbyllura anketimi u ndërtua duke iu referuar modelit të shkallës së Likertit sipas të cilit të anketuarit për zgjedhin alternativat nga “Plotësisht dakord” (5) në “Aspak dakord” (1), ndërkaq në anketimin e kryer u përdorën 4 shkallë duke iu referuar frekuencave nga “Gjithmonë” (1) në “Asnjëherë” (4).

Pyetjet e mbyllura të anketës mbulonin pesë aspektet të lidhura me performancën e bizneseve, edhe atë:

- I. Informacion i përgjithshëm,
- II. Mbështetja e dhënë gjatë COVID-19
- III. Prodhimi dhe Investimi
- IV. Marketingu dhe konkurrenca
- V. Ndryshimet e realizuara

Informacione më të detajuara rreth përmbajtjes së pyetësorit mund ti gjeni ne Shtojcën I. Në pjesën në vijim do të vazhdojmë me një analizë të të dhënave.

3.3 Analiza e të dhënave

Pyetëtori fillon me pyetjet që kanë të bëjnë me moshën, gjininë, etnicitetin, industrinë në të cilën funksionin ndërmarrja dhe rezultatet janë si vijon:

Sa i takon moshës të intervistuarve mund të themi se në bazë të përgjigjeve të mara të gjithë të intervistuarit janë persona të moshës prej 26-46 vjeçare.

Pyetja në vazhdim ka të bëjë me gjininë dhe rezultatet janë:

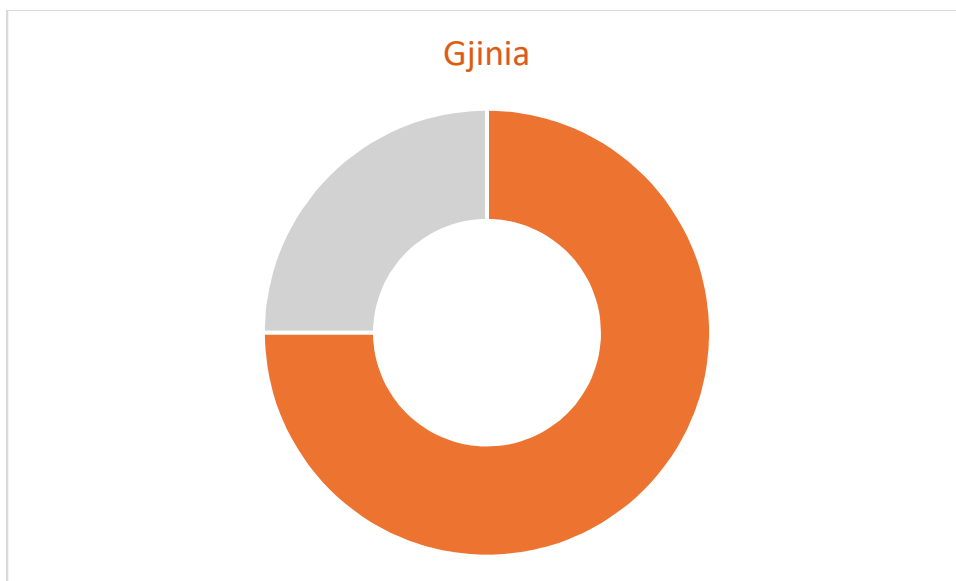

Figura 2. Gjinia

Sipas kësaj shpërndarje, shihet që 75% e të anketuarve ishin meshkuj dhe 25% janë femra ndërmarrëse.

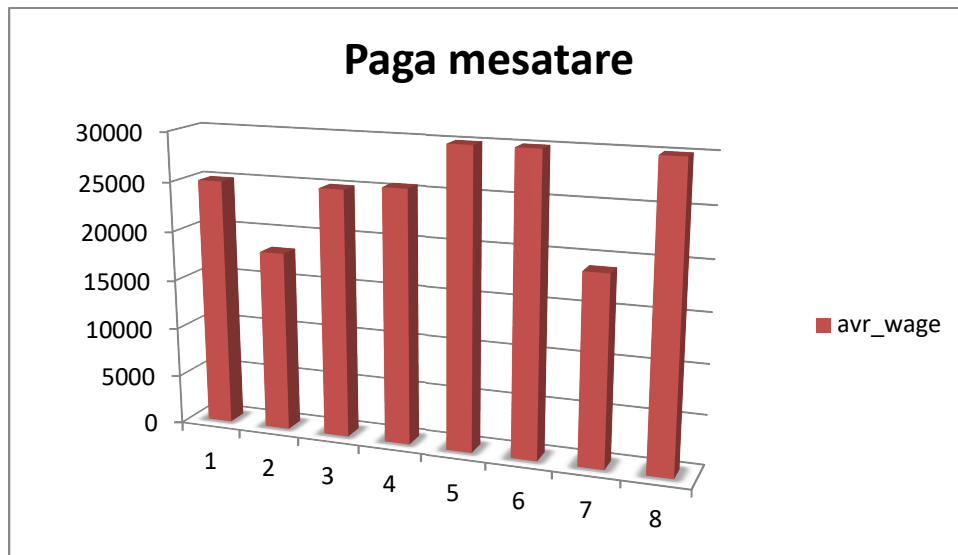

Figura 3. Paga mesatare mujore

Ashtu siç janë paraqitur në figurën 7, numri më i madh i ndërmarrjeve kanë nivelin mesatar të pagës që varion nga 15,000 – 30,000 denarë në muaj. Me atë që kompania 5, 6 dhe 8 janë në nivelin e sipërm, ndërsa 2 dhe 7 janë në nivelin e poshtëm të pagës mesatare.

Në intervistë menaxherët është dashur të japin përgjigje rreth asaj se sa janë të qasur ndaj ndryshimeve në ndërmarrje, përpara dhe pas COVID-19. Përgjigjet kanë rezultuar si më vijim:

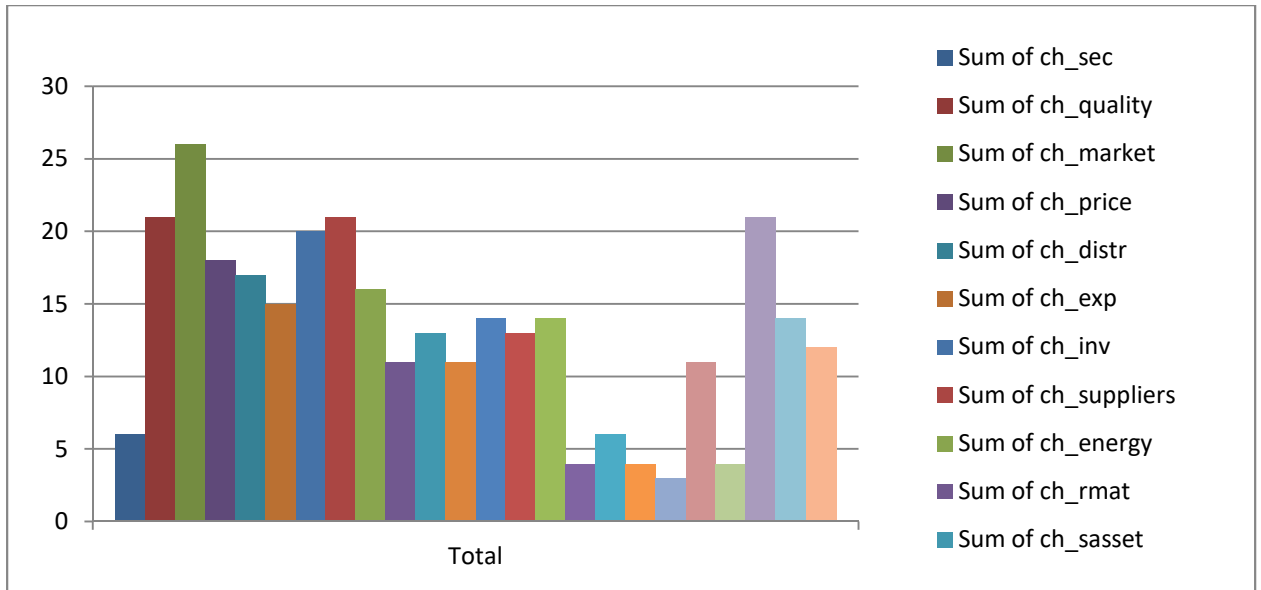

Figura 4. Ndryshimet e bëra në ndërmarrje gjatë COVID-19

Në bazë të përgjigjeve të marra, ndryshime më të theksuara nga ndërmarrjet e intervistuar janë ndërmarrë në gjetjen e tregjeve të reja lokale. Këtu ndryshimet poashtu janë shoqëruar edhe me arritjen e produktit dhe shërbimit deri tek konsumatori, në veçanti në periudhë izolimi.

Në figurën 5 japim një përmbledhje të vështërsive të hasura nga kompanitë lidhur me konkurrencën.

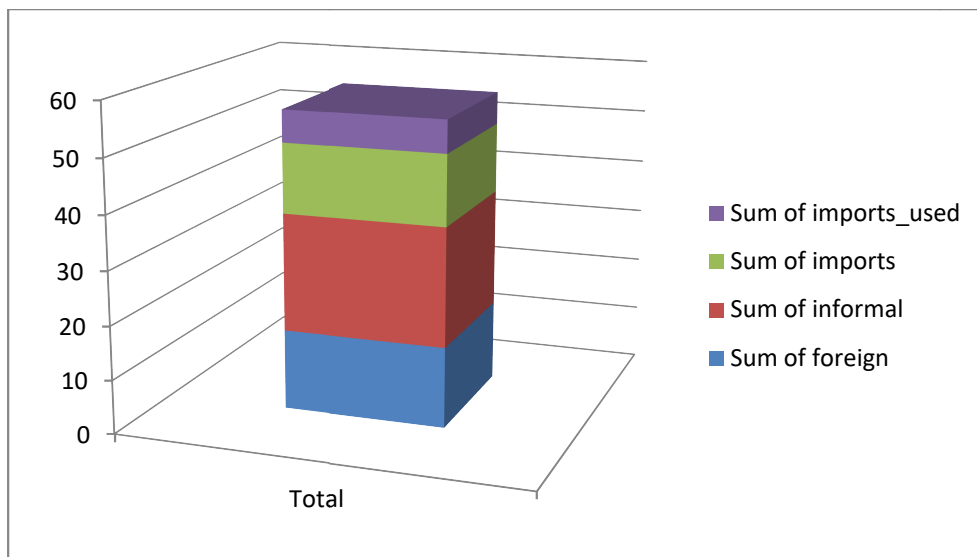

Figura 5. Sa telashe Ju kanë shkaktuar konkurrentët si në vijim?

Nga figura mund të vërejmë se sektori informal në ekonomi është raportuar si sektor më kanosës i konkurrencës në krahasim me konkurrentët e tjerë, si kompanitë shtetërore, të jashtme, etj.

Dhe në fund, por jo më pak e rëndësishme, vlen të theksohet se vetëm dy nga kompanitë e intervistuar kanë ndërmarrë inovacion në periudhën e pandemisë. Kjo për arsye se ndërmarrjet ndjehen të pasigurta për çfarëdo inovacionesh të cilat po ashtu kërkojnë edhe rritje të shpenzimeve dhe ndërmarrje të risqeve të reja.

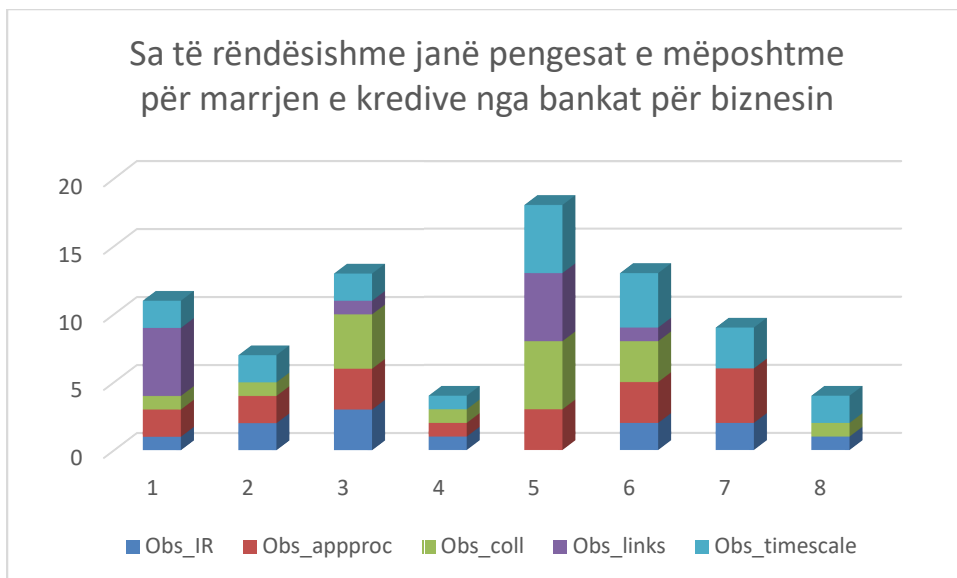
4 Rezultatet kërkimore

4.1.1 Kompania 1

Kompania 1 e intervistuar është kompani prodhuese e themeluar në Tetovë. Tani udhëhiqet nga menaxher i moshës 32 vjeçare, me nivel të edukimit master. I përket minoriteteve etnike shqipëtare, themeluar më 1992. Nuk ka pasur ndonjë mbështetje financiare nga subvencionet qeveritare. Para COVID-19 numëronte 110 të punësuar, ndërsa sot ka 105 me orar të plotë, me rrogë mesatare 25,000 denarë. Kjo kompani ka deklaruar se ka realizu inovacione me qëllim që të mbaj pozicion në treg.

Figura në vijim tregon shkallën e vështirësive për të arritur deri tek burimet financiare me të cilat janë ballafaquar kompanitë gjatë COVID-19, dhe atë:

- Norma e interes
- Procedurat komplekse të aplikimit
- Kolaterali i nevojshëm
- Linqet me menaxherët e bankave
- Kërkesat bankare
- Koha e aplikimit.

Nga figura e mësipërme mund të shohim se disa kompani ballafaqohen me më tepër vështirësi lidhur me pengesat për marrjen e kredive se sa të tjerat. Gjithsejtë, kompania 5 ka deklaruar si më tepër vështirësi në këtë drejtim.

4.1.2 Kompania 2

Kompania 2 e intervistuar është kompani shërbyese e themeluar në Tetovë. Tani udhëhiqet nga menaxher i moshës 31 vjeçare. I përket minoriteteve etnike shqipëtare, themeluar më 2019. Nuk ka pasur ndonjë mbështetje financiare nga subvencionet qeveritare. Para COVID-19 numëronte 25 te punësuar, ndërsa sot ka 22 të punësuar me orar të plotë, me rrogë mesatare 18,200 denarë. Kjo kompani ka deklaruar se ka nuk ka realizuar inovacione pasi që është e re në treg.

4.1.3 Kompania 3

Kompania 3 e intervistuar është ndërtimi e themeluar në Tetovë. Udhëhiqet nga inxhinier i moshës 32 vjeçare. I përket minoriteteve etnike shqipëtare, themeluar më 2016. Kjo kompani ka deklaruar se ka pasur mbështetje financiare nga subvencionet qeveritare. Burimi i financimit për këtë mbështetje ka qenë Qeveria e RMV. Numri i të punësuarve nuk ka ndryshuar para dhe gjatë pandemisë, me një rrogë mesatare pre 25,000 denarë. Kjo kompani ka deklaruar se ka nuk ka

realizuar inovacione. Nga ana tjetër, ka deklaruar se ka më tepër se pesë konkurrentë vendas dhe diku deri 5 të huaj.

4.1.4 Kompania 4

Kompania 4 e intervistuar është prodhuese e themeluar në Tetovë. Udhëhiqet nga menaxher i moshës 33 vjeçare, me nivelin e arsimit ekonomist i diplomuar. I përket minoriteteve etnike shqipëtare, themeluar më 1996. Kjo kompani ka deklaruar se ka pasur mbështetje financiare nga subvencionet qeveritare. Burimi i financimit për këtë mbështetje ka qenë nga qeverisja lokale e RMV. Numri i të punësuarve është rritur nga 55 para pandemisë, në 61 momentalisht, me një rrogë mesatare prej 25,500 denarë. Kjo kompani ka deklaruar se ka realizuar inovacione. Nga ana tjetër, ka deklaruar se ka më tepër se pesë konkurrentë vendas dhe më tepër se 5 konkurrentë të huaj.

4.1.5 Kompania 5

Kompania 5 e intervistuar është ndërmarrje shërbyese e themeluar në Shkup. Udhëhiqet nga drejtoreshë e moshës 31 vjeçare, me nivelin e arsimit të lartë. I përket minoriteteve etnike shqipëtare, themeluar më 1998. Kjo kompani ka deklaruar se nuk ka pasur mbështetje financiare nga subvencionet qeveritare. Numri i të punësuarve nuk është ndryshuar para dhe pas pandemisë, me një rrogë mesatare prej 30,000 denarë. Kjo kompani ka deklaruar se nuk ka realizuar inovacione. Nga ana tjetër, ka deklaruar se ka diku rreth katër konkurrentë vendas dhe më tepër se 5 konkurrentë të huaj.

4.1.6 Kompania 6

Kompania 6 e intervistuar është ndërmarrje ndërtimi e themeluar në Shkup. Udhëhiqet nga drejtoreshë e moshës 35 vjeçare, me nivelin e arsimit të lartë. I përket etniciteti maqedonas,

themeluar më 2008. Kjo kompani ka deklaruar se nuk ka pasur mbështetje financiare nga subvencionet qeveritare. Numri i të punësuarve është ndryshuar nga 15 para pandemisë në 14, me një rrogë mesatare prej 30,000 denarë. Kjo kompani ka deklaruar se nuk ka realizuar inovacione. Nga ana tjetër, ka deklaruar se ka diku rreth katër konkurrentë vendas dhe më tepër se 5 konkurrentë të huaj.

4.1.7 Kompania 7

Kompania 7 e intervistuar është ndërmarrje tregtare e themeluar në Tetovë. Udhëhiqet nga drejtor i moshës 40 vjeçare, me nivelin e arsimimit të lartë. I përket etnicitetin të minoriteteve shqiptare, themeluar më 2011. Kjo kompani ka deklaruar se ka pasur mbështetje financiare nga subvencionet qeveritare. Burimi i financimit ka qenë nga niveli qendror. Numri i të punësuarve është ndryshuar nga 492 para pandemisë në 757, me një rrogë mesatare prej 19,000 denarë. Kjo kompani ka deklaruar se nuk ka realizuar inovacione. Nga ana tjetër, ka deklaruar se ka diku rreth katër konkurrentë vendas dhe më tepër se 5 konkurrentë të huaj.

4.1.8 Kompania 8

Kompania 8 e intervistuar është ndërmarrje tregtare e themeluar në Tetovë. Udhëhiqet nga drejtor i moshës 35 vjeçare, me nivelin e arsimimit të lartë. I përket etnicitetin të minoriteteve shqiptare, themeluar më 2006. Kjo kompani ka deklaruar se nuk ka pasur mbështetje financiare nga subvencionet qeveritare. Numri i të punësuarve nuk është ndryshuar para dhe pas pandemisë, me një rrogë mesatare prej 30,000 denarë. Kjo kompani ka deklaruar se nuk ka realizuar

inovacione. Nga ana tjetër, ka deklaruar se ka diku rreth katër konkurrentë të huaj dhe më tepër se 5 konkurrentë vendas.

4.2 Analizë empirike

Meqenëse qëllimi i hulumtimit është të verifikojë nëse performanca ndikohet nga COVID-19, hipoteza jonë e parë do të vlerësojë së pari këtë çështje. Do të supozohej se COVID-19 me siguri ndikoi në performancën e firmave të minoriteteve etnike; megjithatë, mund të mos jetë gjithmonë kështu, sepse fillimisht duhet të verifikojmë nëse kompanitë nën studimin tonë i kontrollojnë këto efekte mjaftueshëm për të ndikuar në performancën e tyre, apo mund të ketë faktorë të tjerë që përmirësojnë pozicionin e tyre në treg.

H1: Ka efekt negativ të COVID-19 në performancën e firmave të minoriteteve etnike

Me qëllim që të rezultojnë disa korrelacione, do të përdorim STATA 16 në të dhënat e grumbulluara nga pyetëtori.

Edhe pse në numër të vogël kompanitë e intervistuar, andaj edhe variabiliteti i etnicitetit është i vogël, përsëri ekziston një koeficient negativ i ndihmave financiare të marra nga firmat e minoriteteve etnike.

```
. cor Ethnicitz publicsup_c19
```

```
(obs=8)
```

```
| Ethnic~z publi~19
```

```
-----+-----  
Ethnicitz | 1.0000  
publicsup~19 | -0.2928 1.0000
```

Koeficienti negativ i korrelacionit midis etnitetit dhe ndihmës financiare prej -0.2928 na mbështet edhe hipotezën H₁.

Një faktor tjetër që vlen të merret parasysh kur matet efekti i COVID-19 në performancën e firmave të minoriteteve etnike janë demografia e firmës. Ne supozojmë se firmat më të mëdha do të performonin më mirë gjatë dhe pas COVID-19. Prandaj, ne do të hulumtojmë për këtë hipotezë për të parë nëse ka një lidhje midis madhësisë së firmës dhe inovacionit.

H2: Demografia e firmës konsiderohet si faktorë ndikues gjatë COVID-19.

Nga ana tjetër, nëse analizojmë jetëgjatësinë e ndërmarrjeve që nga viti i themelimit, rezulton se ndërmarrjet të cilat janë më gjatë treg tregojnë të kenë një koeficient pozitiv të ndihmave financiare të marra nga firmat.

```
. cor yearofest publicsup_c19
(obs=8)

          | yearof~t publi~19
-----+-----
yearofest |  1.0000
publicsup~19 |  0.2947  1.0000
```

Koeficienti pozitiv i korrelacion prej 0.2947 midis moshës së firmës dhe performancës na mbështet edhe hipotezën H₂.

5 Konkluzione

Sot, në epokën moderne, kriza nënkupton një situatë në të cilën duhen marrë vendime, që përfshijnë sakrifica ekonomike, sociale, politike dhe personale. Kriza është një moment, një pikë kthese në të cilën varet drejtimi i mëtejshëm i zhvillimit të një situatë, e cila ndonjëherë është katastrofike dhe e pakapërcyeshme nëse injorohen treguesit e krizës. Kriza si një ngjarje e padëshiruar, megjithatë, ka potencial për një rezultat pozitiv, nëse kontrollohet për shfaqjen dhe zhvillimin e saj, dhe nëse shenjat e krizës mund të parandalohen.

Pra, ndryshimet në shoqëri dhe kulturë janë të prekura nga kriza; ato janë pjesë e historisë dhe kanë ndikuar dramatikisht në formësimin e ideve dhe sjelljeve të njerëzve, e cila mbetet edhe pjesë e së tashmes, ndaj duhen pritur në të ardhmen. Ndryshimi është shpesh një përpjekje për të krijuar rend në një situatë kaotike dhe rrallë mund të identifikohet saktësisht një moment kur një ndryshim ka filluar tashmë, dhe shenjat paralajmëruese tregojnë nevojën për të perceptuar tregun, industrinë, marrëdhëniet me klientët dhe palët e interesuara dhe aftësinë organizative. Si rezultat i rishikimit të të gjithë faktorëve, krijohen një vizion, mision dhe vlera të reja (Barber, Hayday dhe Bevan, 1999).

Duke qenë se gjatë krizës ndryshimi është i fortë në një periudhë të shkurtër kohore dhe me një ndjenjë të lartë pasigurie dhe frike, është e justifikuar të pretendohet se do të ketë rezistencë më të fortë të punonjësve, ndaj komunikimi është një element i rëndësishëm në zbatimin e ndryshimit dhe tejkalimin e krizës. Ndikon tek aktorët e brendshëm dhe të jashtëm të ndryshimit dhe krizës, konsiderohet si një mjet për tejkalimin e rezistencës, motivimin dhe inkurajimin e punonjësve, bashkëpunëtorëve dhe palëve të interesuara.

Menaxhimi i krizës është një aktivitet që synon tejkalimin e situatës së rrezikshme për mbijetesën e ndërmarrjes, planifikimin dhe sigurimin e qëllimeve themelore të ndërmarrjes, prandaj karakteristikat e menaxhimit të krizës janë intensifikimi i mjeteve dhe metodave të nevojshme për tejkalimin e krizës, si p.sh. futja e masave radikale të kthimit të biznesit. Aktivitetet e parandalimit të krizës përfaqësojnë aktivitete parandaluese ose parashikuese të menaxhimit të krizës, dhe në kuptimin e ofrimit të ndryshoreve të plota ekzistenciale pas krizës, duke vepruar si menaxhim reaktiv i krizës që ka synime të qarta për arritjen e likuiditetit ose ruajtjen e një suksesi të shëndoshë të bilancit.

Kufizimet e aktiviteteve ekonomike si rezultat i pandemisë COVID-19, e kanë vënë nevojën e transformimit digjital të bizneseve (bërja e biznesit online) në një dimension të ri. Të gjitha veprimtaritë të bizneseve familjare duhet të shfrytëzojnë mundësitë që ofrohen nga digjitalizimi, si për të rritur përparësitë konkurruese, ashtu edhe për t'u mbijetuar vështirësive si këto të shfaqura gjatë pandemisë.

Qeveria e RMV me pakot e subvencioneve të ofruara bizneseve për tejkalimin e vështirësive, rezulton të ketë ndihmuar disa nga ndërmarrjet e intervistuar. Edhe pse mostra e vogël, andaj edhe koeficienti i vogël, përsëri ekziston një koeficient negativ i ndihmave financiare të marra nga firmat e minoriteteve etnike.

REFERENCAT

“*Investment Policy Responses to The COVID-19 Pandemic. Investment Policy Monitor*”. Special Issue No.4 May 2020, United Nations Conference on Trade and Development

“*Mapping the Coronavirus Outbreak Across the World*”.

<https://www.bloomberg.com/graphics/2020-coronaviruscases-world-map/#travel-restrictions>.

“*Report: Travel Restrictions 3rd, World Tourism Organization*”. <https://www.unwto.org/covid-19-travel-restrictions>

“*Trade set to plunge as COVID-19 pandemic upends global economy*”. Press/855press Release, World Trade Organization. https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr855_e.htm.

“*World Economic Outlook, April 2020: The Great Lockdown*”, International Monetary Fund <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weoapril-2020>

“*Feverish Stock Price Reactions To COVID-19*”, Ramelli. S, Wagner. A, "Swiss Finance Institute Research Paper Series (SSRN) 2012. Accessed April 21, 2020. Doi: [https://Dx.Doi.Org/10.2139/Ssrn.3550274](https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3550274)

Abazi-Alili, H., Alija, Sh., Bexheti, A., Panovska, B.I. Rakipi, R (2018). Sustainability of the Pension System in the Republic of Macedonia: Challenges and Solutions, *Managing Global Transitions* 16 (2): 173–187

Afuah, A. (2004), *Business Models: A Strategic Management Approach*, McGraw-Hill, Irwin.

Anthony, Scott D.; Johnson, Mark W.; Sinfield, Joseph V.; Altman, Elizabeth J. *The Innovator’s Guide to Growth: Putting Disruptive Innovation to Work*. Harvard Business Review Press. Kindle Edition.

- Baldwin (2020) <https://voxeu.org/article/how-should-we-think-about-containing-covid-19-economic-crisis>
- Baldwin, R., & Tomiura, E. 2020. “Thinking ahead about the trade impact of COVID-19. *Economics in the Time of COVID-19*”, <http://www.pressacademia.org/archives/pap/v12/2.pdf>
- Bartik, W.A., Bertrand, M., Cullen, Z., Glaeser, E., Luca, M. & Stanton, C. (2020), “The impact of COVID-19 on small business outcomes and expectations”, *Proceedings of National Academy of Sciences*, Vol. 117 No. 30, pp.1-11
- Bensirri Public Relations (2020). “Kuwait COVID-19 Business Impact Survey Finds 45% of Businesses have Shut Down Since February”. Available at: <https://www.prnewswire.com/news/bensirri-public-relations-bensirri.com/> (Accessed 28 Feb 2021).
- Bexheti, A. (2017). *Financat Publike*. SEEU-Tetovë.
- Bexheti, A. (2020). Фискалниот простор во време на глобалната пандемија со посебен осврт врз фискална консолидација по пандемијата во Република Северна Македонија, *Macedonian Academy of Sciences and Arts*.
- Bjerke, B. (2007), *Understanding Entrepreneurship*, Edward Elgar, Cheltenham.
- Burns, P. (2016). *Entrepreneurship and Small Business: Start-up, Grow and Maturity*, 4th Edition, Prentice Hall, Harlow.
- Calvino, F., Criscuolo, C., & Verlhac, R. (2020), “Start-ups in the time of COVID-19: Facing the challenges, seizing the opportunities”. Available at: <https://voxeu.org/article/challenges-and-opportunities-start-ups-time-covid-19> (Accessed 2 March 2021).
- Cortez, R. and Johnston, W. (2020), “The coronavirus crisis in B2B settings: crisis uniqueness and managerial implications based on social exchange theory”, *Industrial Marketing Management*, Vol. 88 No.7, pp. 125-135.

- del Rio-Chanona, R. M., Mealy, P., Pichler, A., Lafond, F. and Farmer, J. D. (2020). Supply and demand shocks in the COVID-19 pandemic: An industry and occupation perspective. Covid Economics Issue 6, CEPR Press
- Dietrich, A. Kuester, K., Müller, G.J. & Schoenle, R. (2020), “News and Uncertainty about COVID-19: Survey Evidence and Short-Run Economic Impact”, FRB of Cleveland Working Paper No. 20-12, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3573123> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3573123> (Accessed 28 Feb 2021)
- Durguti, E., Hajrizi, B. & Berisha Shaqiri, A. (2020). Sfidat dhe perspektiva e biznesit kosovar përgjatë dhe pas pandemisë COVID-19. Mitrovicë: Research Gate
- El-Saharty, S., Kheyfets, I., Herbst, C. & Ajwad, I.M. (2020), “The GCC countries’ responses to COVID-19”, in El-Saharty, S., Kheyfets, I., Herbst, C. and Ajwad, I.M. (Eds), *Fostering Human Capital in the Gulf Cooperation Council Countries*, World Bank Group, Washington, DC, pp. 39-57
- Fairlie, W.R. (2020), *The Impact of Covid-19 on Small Business Owners: The First Three Months After Social-Distancing Restrictions*, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.
- Focus Economics. Macedonia Economic Outlook, November 3, 2020.
- Greiner, E.L. (1972), “Evolution and Revolution as Organizations Grow”, *Harvard Business Review*, Vol. 50 No. 4, pp.37-46.
- Hannon, K. (2020, July 1). 5 ways family businesses can adapt to covid-19. *Entrepreneur & Innovation Exchange*. Retrieved October 14, 2021.
- Hisrich, D.R. & Ramadani, V. (2017), *Effective Entrepreneurial Management*, Springer, Cham.
- Hisrich, D.R. (2014), *Advanced Introduction to Entrepreneurship*, 1st edition, Edward Elgar, Cheltenham.

1. <http://documents1.worldbank.org/curated/en/457181588085856454/pdf/The-Economic-and-Social-Impact-of-COVID-19-The-Country-Notes.pdf>
2. <http://pubdocs.worldbank.org/en/876501588143423927/RER-17-Outlook-ALB.pdf>
3. <https://finance.gov.mk/>
4. <https://vlada.mk/nodel/22508>
5. <https://www.riinvestinstitute.org/Al/publications/321/implikimet-ekonomike-dhe-sociale-te-covid-19-kosova-dhe-ballkani-perendimor/>
6. <https://www.worldbank.org/en/country/northmacedonia>
7. <https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/western-balkans-regular-economic-report>

Karr, D. (2020), Business Challenges & Opportunities with the COVID-19 Pandemic”, Available at: <https://martech.zone/challenges-opportunities-covid-19-pandemic/> (Accessed 17 Feb 2021).

Kuratko, F.D. (2017), Entrepreneurship: Theory, Process and Practice, 9th Edition, Cengage Learning, Mason.

Liu, Y., Lee, Y.M. & Lee, C. (2020), “The challenges and opportunities of a global health crisis: the management and business implications of COVID-19”, Asian Business & Management Vol. 19 (July), pp. 277–297

Longenecker, G.L., Petty, W.J, Palich, E.L. & Hoy, F. (2020), Small Business Management: Launching & Growing Entrepreneurial Ventures, 19th Edition, Cengage Learning, Boston.

Mason, K., & Spring, M. (2011), “The sites and practices of business models”, *Industrial Marketing Management*, Vol. 40 No.6, pp.1032–1041.

McKibbin, W. J., & Fernando, R. 2020. “*The global macroeconomic impacts of COVID-19: Seven scenarios*”,
https://direct.mit.edu/asep/article/doi/10.1162/asep_a_00796/97314/The-Global-Macroeconomic-Impacts-of-COVID-19-Seven

Meyer, H.B., Prescott, B., & Sheng, X.S. (2020), “The Impact of the COVID-19 Pandemic on Business Expectations”, Working Paper Series, Federal Reserve Bank of Atlanta, Atlanta.

OECD (2020). “Coronavirus (COVID-19): SME policy responses”. Available at: <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/coronavirus-covid-19-sme-policy-responses-04440101/> (Accessed 28 Feb 2021).

Osterwalder, A. & Pigneur, Y. (2020), *Business Model Generation*, John Wiley and Sons, Hoboken.

Ratten, V. (2020), "Coronavirus (Covid-19) and the entrepreneurship education community", *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, Vol. 14 No. 5, pp. 753-764

Ritter, T. & Pedersen, L.C (2020), “Analyzing the impact of the coronavirus crisis on business models”, *Industrial Marketing Management*, Vol. 88 No.7, pp.214–224

- Rumelt, R.P. (2011), *Good Strategy/Bad Strategy: The Difference and Why It Matters*, Crown Business, New York.
- Salamzadeh, A. & Dana, L-P. (2020), The coronavirus (COVID-19) pandemic: challenges among Iranian startups, *Journal of Small Business and Entrepreneurship*, DOI: <https://doi.org/10.1080/08276331.2020.1821158>
- Saleh, Y. (2020), "ICT, social media and COVID-19: evidence from informal home-based business community in Kuwait City", *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, <https://doi.org/10.1108/JEC-07-2020-0131>
- Seetharaman, P. (2020), "Business models shifts: Impact of Covid-19", *International Journal of Information Management*, Vol.54 No.1, pp. 102173
- Takahashi. H., & Y. Kazuo, 2020. "*When Japanese Stock Market Meets Covid-19: Impact Of Ownership, Trading, Esg, And Liquidity Channels*", <https://Dx.Doi.Org/10.2139/SSRN.3577424>
- Teece, J.D. (2018), "Business models and dynamic capabilities", *Long Range Planning*, Vol. 51 No. 1, pp. 40-49
- Treacy, Michael; Sims, Jim. *Take Command of Your Growth*. Harvard Business Review OnPoint, Fall 2008.
- Tucker. H, 2020, "*Coronavirus Bankruptcy Tracker: These Major Companies Are Failing Amid The Shutdown*". Forbes.

Yang. Y, Fujun. P, Wang. R, Kai. J, Taijiao. X, Guogang. S, Jinlyu. Christopher. Ch, 2020” *The Deadly Coronaviruses: The 2003 SARS Pandemic And The 2020 Novel Corona Virus Epidemic In China*”, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32143990/>

Shtojca I

The questionnaire

CONTROL INFORMATION (before the interview)

1 Name of the company

2 City

3 Nationality of the respondent

4 Industry

Respondent _____

Signature _____

I. GENERAL INFORMATION

1 Respondents position?

Director	1
----------	---

Head of Finance	2
Head of Marketing	3
Other (specify)	4

2 General Managers' gender

Female	0
Male	1

3 General Managers' age _____

4 General Managers' education

	High school	1
University level	Graduated economist	2
	Engineer	3
	Law (Advocate)	4
	Other (specify) _____	5

5 General Managers' ethnicity

	Macedonian	1
	Albanian	2
	Turks	3
	Roma	4
	Other	5

	(specify) _____	
--	-----------------	--

6 In what year did this establishment begin operations?

	Year
Year establishment began operations	

2. COVID-19 pandemics support

1 Did your enterprise receive any public support (financial or other assistance and advice) during COVID-19?

No	0
Yes	1

2 What were the sources of this public support during COVID-19 pandemics?

	Financial support	Other participation
Local or regional government		
Central government (including institutions working on behalf of central government)		
The European Union		

3 Was your enterprise restricted from receiving any public support

(financial or other assistance and advice) during COVID-19 due to ethnic background?

No	0
Yes	1

2 How important are the following obstacles to getting loans from banks for business development during COVID-19 pandemics? 0= No Obstacle, 1= a Minor Obstacle, 2 = a Moderate Obstacle, 4 = a Major Obstacle, 5 = a Very Severe Obstacle

Interest rate	(0) (1) (2) (3)(4) (5)
Complex application procedure	(0) (1) (2) (3)(4) (5)
Required collateral	(0) (1) (2) (3)(4) (5)
Relationship (links) with bank managers	(0) (1) (2) (3)(4) (5)
Bank requirements for knowing the state of the company by year	(0) (1) (2) (3)(4) (5)
Timescale from application to receipt of loan	(0) (1) (2) (3)(4) (5)

3. PRODUCTION AND INVESTMENT

1 The structure of three main products produced during COVID-19 pandemics and today:

At the time of COVID-19		Today	
Products	%	Products	%
1.		1.	
2.		2.	

3.		3.	
----	--	----	--

2 Number of employees

Years	before COVID-19 pandemics	Today
Nr of full time employees		
Nr of part time employees		

3 What is the weekly average working hours for one employee?

_____ hours

4 What is the average monthly wage? (gross wage, i.e., wage plus contributions)?

_____ denars

5 Are any of your employees been laid off from your company due to COVID-19 pandemics?

No	0
Yes	1

5a If YES, how many? _____

6 What % of your employees:

Have qualification advancement	_____ %
Have educational advancement	_____ %

Use computers and internet	_____ %
Have learned one foreign language	_____ %
Have attended trainings	_____ %
Left the company to start their own business	_____ %
Were laid off because of overemployment	_____ %

7 Does the company offer trainings for the employees:

No	0
Yes	1

8 What % :

Accepted passive (enforcement) actions for solving overemployment	_____ %
Accepted active (enforcement) actions for solving overemployment	_____ %

4. MARKETING AND COMPETITION

1 How many competitors do you have in the Macedonian markets?

Domestic	0	1	2	3	4	5	>5
Foreign	0	1	2	3	4	5	>5

2 How many employees are there today in the marketing department? _____

3 How much trouble do the following competitors cause you? 0= No Obstacle, 1= a Minor Obstacle, 2 = a Moderate Obstacle, 4 = a Major Obstacle, 5 = a Very Severe Obstacle

1	Domestic SME's	(0) (1) (2) (3)(4) (5)
2	Companies facing COVID-19 pandemics	(0) (1) (2) (3)(4) (5)
3	State companies	(0) (1) (2) (3)(4) (5)
4	Foreign companies and the joint ventures that operate in Macedonia	(0) (1) (2) (3)(4) (5)
5	The informal sector in the economy	(0) (1) (2) (3)(4) (5)
6	Imports of foreign goods	(0) (1) (2) (3)(4) (5)
7	Imports of foreign but used goods	(0) (1) (2) (3)(4) (5)

5. CHANGES

1 Evaluate with a ranking from 0 to 5 the changes made in your company during COVID-19 pandemics in the following areas (where 0=no changes made, 1=very little changes, 2=little changes, 3= average changes, 4=considerable changes and 5=major changes):

Nr	Description	Evaluation
1	Change of the sector of your activities	(0) (1) (2) (3) (4) (5)
2	Improvement of the quality of the products	(0) (1) (2) (3) (4) (5)
4	Finding of new domestic markets	(0) (1) (2) (3) (4) (5)
5	Price changes because of the competition	(0) (1) (2) (3) (4) (5)
6	Change of the distribution channel	(0) (1) (2) (3) (4) (5)
7	Increase in export attempts	(0) (1) (2) (3) (4) (5)
8	New investments	(0) (1) (2) (3) (4) (5)
9	Change of suppliers	(0) (1) (2) (3) (4) (5)
10	Attempts for reducing the energy consumption	(0) (1) (2) (3) (4) (5)
11	Attempts for reducing the consumption of raw materials	(0) (1) (2) (3) (4) (5)
12	Change of social assets	(0) (1) (2) (3) (4) (5)
13	Closing of points of sales	(0) (1) (2) (3) (4) (5)
14	Change in management structure	(0) (1) (2) (3) (4) (5)
15	Change of managerial staff	(0) (1) (2) (3) (4) (5)
17	Reduction in labour	(0) (1) (2) (3) (4) (5)
19	Reduction of salaries	(0) (1) (2) (3) (4) (5)
20	Loan restructuring	(0) (1) (2) (3) (4) (5)

21	Getting new loans from the banks	(0) (1) (2) (3) (4) (5)
21	Getting new loans from nonbanking sources	(0) (1) (2) (3) (4) (5)
23	Extension of deadlines for loan payments	(0) (1) (2) (3) (4) (5)
24	Change of the banks that you are working with	(0) (1) (2) (3) (4) (5)
25	Finding new foreign partners	(0) (1) (2) (3) (4) (5)
26	Finding new domestic partners	(0) (1) (2) (3) (4) (5)
27	Changing the organisational structure of financial management	(0) (1) (2) (3) (4) (5)
28	Changing the organisational structure of marketing management	(0) (1) (2) (3) (4) (5)
29	Changing the organisational structure of quality controlling management	(0) (1) (2) (3) (4) (5)
30	Changing the organisational structure of production management	(0) (1) (2) (3) (4) (5)

2 Did your enterprise have any innovation activities to develop product or process innovations that were abandoned during COVID-19 pandemics?

No	0
Yes	1

3 A range of factors may inhibit your ability to respond to COVID-19 measures. Please grade the importance of the following constraints during COVID-19:

		Importance			
		No effect	Low	Medium	High
Economic Factors	Excessive perceived economic risks				
	Direct innovation costs too high				
	Cost of finance				
	Availability of finance				
Internal Factors	Organisational rigidities within the enterprise				
	Lack of qualified personnel				
	Lack of information on technology				
	Lack of information on markets				
Other Factors	Impact of regulations or standards				
	Lack of customer responsiveness to new goods or services				

4 Please indicate the impact that COVID-19 had on your business processes:

		Importance			
		No effect	Low	Medium	High
Product oriented effects	Decreased range of goods or services				
	Closed market or decreased				

	market share				
	Improved quality of goods or services				
Process oriented effects	Improved production flexibility				
	Reduced unit labour costs				
	Increased capacity				
	Reduced materials and/or energy per produced unit				
Other Effects	Improved environmental impact or health and safety aspects				
	Met regulations or standards				

Thank you for your cooperation!